

Cent números del *Butlletí* de la SCL

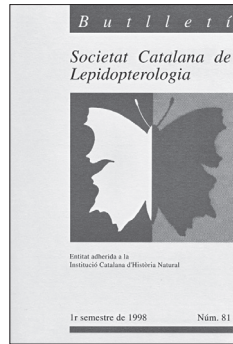
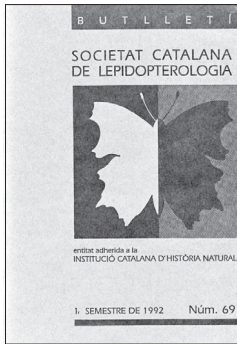
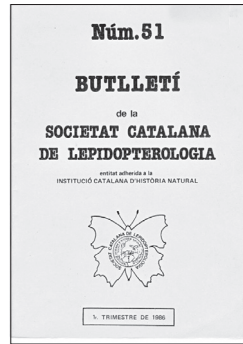
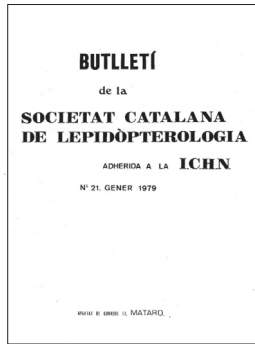
Teniu a les mans el número 100 del *Butlletí* de la Societat Catalana de Lepidopterologia i aquesta fita és prou important per reflexionar sobre el que ha estat fins ara aquesta publicació i el que podria esdevenir en el futur.

Des del seu inici, l'any 1977, fins a arribar al seu format actual, el *Butlletí* ha experimentat una renovació i una millora importants. Els canvis han estat possibles gràcies a l'aplicació de les noves tecnologies d'edició i maquetació, però també a la major qualitat amb què progressivament s'han anat tractant els continguts. Tot i això, l'esperit del *Butlletí* ha estat essencialment el mateix al llarg d'aquesta evolució: en tot moment ha pretès actuar com a vehicle d'intercanvi de la informació que recullen els socis i simpatitzants de la SCL en els seus estudis sobre els lepidòpters de Catalunya. Ara bé, encara que el *Butlletí* s'elabora bàsicament a partir del material aportat pels que han fet de la lepidopterologia la seva afició preferida, sempre s'ha intentat que fos regit per un principi de rigor científic i, per tant, que fos útil per avançar en el coneixement de la nostra fauna de papallones.

Un breu repàs històric del *Butlletí*

Al llarg dels seus trenta-dos anys d'existència, el *Butlletí* ha passat per diverses etapes, marcades tant per diferències de format i d'edició (fig. 1) com per la gent que hi ha participat de manera més activa, constituint els diferents consells de redacció de la SCL. En els seus dos primers anys (1977-1978), i amb el nom de *Comunicacions de la Comissió de Lepidopterologia de la Institució Catalana d'Història Natural*, va servir per «aixecar acta» dels temes que es debatien en les reunions mensuals de l'esmentada *Comissió* de la ICHN (un total de vint), formada per un grup de persones d'aquesta entitat naturalista particularment interessades en l'estudi dels lepidòpters. Entre les informacions més habituals hi havia els resultats més destacables de les prospeccions de camp i una secció bibliogràfica (bastida principalment a partir dels articles publicats en revistes obtingudes per bescanvi), però també anuncis d'activitats dels diferents membres i sol·licituds d'informació per dur a terme els seus estudis. Els textos es picaven amb màquina d'escriure (sovint amb correccions posteriors fetes a mà) i a vegades anaven acompanyats de fotografies que, amb els mitjans d'impressió a l'abast en aquella època, apareixien com taques difícilment distingibles.

El primer *Butlletí* pròpiament dit es va publicar el gener de 1979, i duia el número 21, per donar continuïtat a la numeració de les anteriors *Comunicacions*. Inicialment es va concebre com una publicació bimestral, però aviat va adoptar una periodicitat trimestral. Es va mantenir amb el mateix format per espai de set anys, fins al número

Fig. 1 Mostra de les portades dels números que marquen l'inici de cadascuna de les cinc etapes del *Bulletí*.

50, publicat el gener de 1986. Aquesta primera versió del *Bulletí* va suposar una millora evident respecte a les *Comunicacions*, en permetre augmentar tant la quantitat com la qualitat de la informació presentada. Es va caracteritzar des del principi per una estructura consistent en quatre seccions fixes: la d'activitats i comunicacions entre els socis de la SCL, la de bibliografia, la de recerques breus i la d'articles més extensos, anomenats treballs. En certa manera, aquesta estructura ha estat el signe identitari del *Bulletí*, ja que s'ha mantingut sense canvis substancials fins a l'actualitat.

La tercera etapa del *Bulletí* comença amb el número 51 (primer trimestre de 1986) i acaba amb el número 68 (segon trimestre de 1991). Respecte a l'anterior, en destaquen sobretot els aspectes estètics derivats de la utilització d'un processador de textos per a la maquetació, el cosit per a l'enquadernació (substituint el sistema més rudimentari de l'encolat) i la reducció del format (que passa de DIN-A4 a DIN-A5). D'altra banda, les notes breus van començar a aparèixer firmades individualment, en comptes de ser assignades genèricament al consell de redacció. Durant aquesta etapa també es va decidir canviar la periodicitat i transformar-la en semestral, en comptes de trimestral.

El quart període del *Butlletí* comprèn des del número 69 (primer semestre de 1992) fins al número 80 (segon semestre de 1997). Aquesta nova etapa va marcar un punt d'inflexió, pensem que prou important, en un intent de dinamitzar la SCL i apropar més el *Butlletí* als socis, coincidint amb una certa reestructuració del consell de redacció. Les seccions de recerques breus i de treballs, que es van unificar sota l'epígraf genèric de «recerques», van continuar oferint molta informació faunística, especialment sobre macroheteròcers, i van començar a consignar dades sobre microlepidòpters. Es van crear tres noves seccions: l'anomenada «Les nostres col·leccions» – en la qual es donava a conèixer en cada número la col·lecció d'un soci–, la de «Protecció dels lepidòpters» –on s'informava periòdicament d'iniciatives dutes a terme tant a escala nacional com internacional en relació amb la protecció de la fauna de papallones i dels seus hàbitats– i la de «Papallones de Catalunya». Aquesta darrera secció va suposar un primer esforç per aplegar totes les dades existents sobre la distribució de les espècies de ropalòcers de Catalunya (incloses, òbviament, les dades inèdites recollides pels socis de la SCL) i presentar-les de manera monogràfica en cada *Butlletí*. Aquest apartat possiblement representa un dels èxits col·lectius més importants asso-

Taula 1 Espècies de ropalòcers que han estat objecte de reculls exhaustius sobre la seva distribució a Catalunya, a partir de la revisió de material de col·leccions i de dades inèdites de socis de la SCL i de col·laboradors del CBMS. No s'hi inclouen els treballs d'espècies citades per primer cop a Catalunya i de les quals només es coneix una o unes quantes localitats.

Espècie	Butlletí	Sèrie	Autor
<i>Zerynthia rumina</i>	69: 40-52	Papallones de Catalunya	Viader, J.
<i>Libythea celtis</i>	70: 47-59	Papallones de Catalunya	Viader, J.
<i>Araschnia levana</i>	71: 49-62	Papallones de Catalunya	Viader, J.
<i>Zegris eupheme</i>	71: 63-70	Papallones de Catalunya	Viader, J.
<i>Hamearis lucina</i>	72: 50-59	Papallones de Catalunya	Viader, J.
<i>Argynnis pandora</i>	72: 60-67	Papallones de Catalunya	Viader, J.
<i>Callophrys avis</i>	73: 56-62	Papallones de Catalunya	Viader, J.
<i>Pontia callidice</i>	73: 63-71	Papallones de Catalunya	Viader, J.
<i>Maculinea arion</i>	74: 12-33	Protecció dels lepidòpters	Stefanescu, C.
<i>Maculinea rebeli</i>	74: 12-33	Protecció dels lepidòpters	Stefanescu, C.
<i>Thecla betulae</i>	74: 51-60	Papallones de Catalunya	Viader, J.
<i>Euphydryas desfontainii</i>	75: 39-46	Papallones de Catalunya	Viader, J.
<i>Limnitis camilla</i>	76: 34-43	Papallones de Catalunya	Viader, J.
<i>Erebia epistygne</i>	77: 37-44	Papallones de Catalunya	Bellavista, J., Delgado, E. & Viader, J.
<i>Coenonympha dorus</i>	78: 29-36	Papallones de Catalunya	Delgado, E.
<i>Pieris ergane</i>	79: 30-33		Bellavista, J., Martí, J. & Moliné, A.
<i>Parnassius apollo</i>	79: 39-51	Papallones de Catalunya	Delgado, E.
<i>Parnassius mnemosyne</i>	80: 43-52	Papallones de Catalunya	Delgado, E.
<i>Boloria dia</i>	81: 27-48	Papallones de Catalunya	Stefanescu, C.
<i>Boloria selene</i>	82: 29-48	Papallones de Catalunya	Stefanescu, C.
<i>Boloria euphrosyne</i>	82: 29-48	Papallones de Catalunya	Stefanescu, C.
<i>Charaxes jasius</i>	83: 37-58	Papallones de Catalunya	Abós, Ll.
<i>Apatura ilia</i>	88: 25-56	Papallones de Catalunya	Stefanescu, C. & Dantart, J.
<i>Leptidea sinapis</i>	90: 25-47		Vila, R., Viader, S. & Jubany, J.
<i>Leptidea reali</i>	90: 25-47		Vila, R., Viader, S. & Jubany, J.
<i>Tomares ballus</i>	97: 63-81	Papallones de Catalunya	Lockwood, M.T.
<i>Iolana iolas</i>	99: 97-114	Papallones de Catalunya	Vila, R. & Viader, S.

lits per la SCL: en els dotze números d'aquest quart període es van elaborar reculls sistemàtics per a un total de divuit espècies (taula 1).

El cinquè i darrer període –i, alhora, el més llarg– aplega els butlletins a partir del número 81 (primer semestre de 1998). Aquesta última etapa ha suposat, sens dubte, el salt qualitatiu més notable, tant pel que fa als aspectes formals de la publicació com, sobretot, a la manera més moderna i rigorosa amb què s'hi presenta la informació científica. La secció de recerques es va tornar a separar en dos blocs, un amb els treballs estructuralment més elaborats (que a partir d'ara reben el nom d'«articles») i un altre on es presenten notes més breus, principalment amb resultats de campanyes de prospecció (un altre cop anomenats «recerques»). S'hi inclouen nombrosos treballs faunístics, principalment d'heteròcers, sobre diverses zones i espais d'interès natural de Catalunya poc o gens coneguts anteriorment. Es manté la secció de «Papallones de Catalunya», encara que, malauradament, perd la regularitat que havia aconseguit en l'etapa anterior. Amb tot, des del butlletí 81 s'han publicat els reculls de nou ropalòcers més (taula 1), seguint un format més modern i més ambiciós, on es dona un paper molt més destacat als aspectes relatius a l'ecologia de les espècies. A això, hi ha contribuït també l'ús de l'abundant informació recollida en el context del projecte del Catalan Butterfly Monitoring Scheme (CBMS), iniciat l'any 1994. La resta del *Butlletí* es presenta com un seguit de notícies, agrupades segons la temàtica (p. ex., bibliogràfiques, d'informacions sobre activitats organitzades per la SCL o per altres entitats, necrològiques, etc.). Cal destacar molt especialment el buidat exhaustiu de les publicacions que s'incorporen periòdicament a la biblioteca de la SCL.

La contribució científica del *Butlletí*

La contribució científica del *Butlletí* al llarg de la seva història no ha estat gens menyspreable. De fet, podem afirmar sense cap recança que, gràcies a aquesta publicació, la lepidopterologia catalana ha fet un salt qualitatiu molt important: els articles que han anat apareixent a les seves pàgines constitueixen, a hores d'ara, un punt de partida imprescindible i ineludible en qualsevol estudi modern sobre la distribució de les papallones ibèriques. Centenars de noves espècies han estat afegides al cens de lepidòpters de Catalunya i moltes a la fauna ibèrica i balear. La mateixa evolució del *Butlletí* ha permès aplegar també un volum d'informació considerable sobre l'ecologia de moltes espècies. En definitiva, el *Butlletí* ha funcionat com una eina valuosa per avançar en el coneixement de la fauna dels lepidòpters a Catalunya i, per tant, per ajudar a la seva conservació.

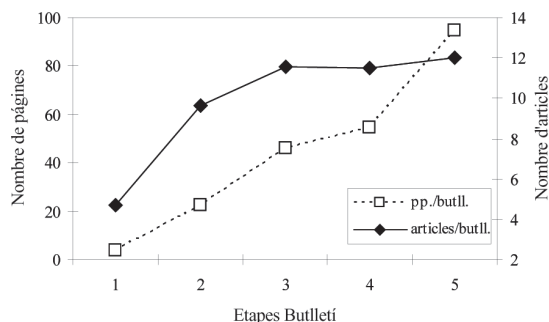
Seguidament es presenta un balanç de quina ha estat aquesta contribució científica i de com ha anat variant al llarg de les diferents etapes del *Butlletí*. La revisió es basa en un buidat exhaustiu dels continguts des del número 1 fins al 99, per bé que restringida als articles o notes que aporten dades faunístiques inèdites, obviant notes informatives d'activitats, obituàries, revisions de publicacions, etc. D'altra banda, la revisió s'ha restringit a l'àmbit de Catalunya, que suposa, tanmateix, més del 95% de tot el material publicat.

Per poder avaluar el contingut de les publicacions s'han distingit les set categories d'articles o notes següents, que es repeteixen amb més o menys regularitat al llarg de la història del *Butlletí*:

1. Nota faunística breu: notes molt curtes amb dades de captura o observacions d'una o unes quantes espècies (aparegudes als butlletins amb el nom de «recerques»).
2. Estudi faunístic comarcal o local: treball faunístic, complet o no, sobre la fauna de papallones d'una comarca.
3. Estudi faunístic general: treball sobre la distribució d'una o més espècies en un àmbit més ampli que una comarca.
4. Estudi taxonòmic: qualsevol estudi de temàtica principalment taxonòmica (p. ex., pautes per identificar espècies similars).
5. Estudi de col·leccions: revisions del contingut de col·leccions lepidopterològiques antigues o actuals.
6. Estudi d'història natural: qualsevol estudi que aporti dades sobre el cicle biològic de les espècies o d'aspectes relatius a la seva ecologia (p. ex., depredadors naturals, comportament, etc.).
7. Metodologia: treballs sobre aspectes metodològics (p. ex., en relació amb la captura, preparació o determinació d'exemplars).

Material publicat

En els noranta-nou números del *Butlletí* s'han publicat 4.028 pàgines, que inclouen un total de 868 articles o notes pertanyents a alguna de les set categories definides prèviament. El nombre de pàgines per butlletí ha augmentat de forma constant al llarg de les diferents etapes, des d'un inici en què el *Butlletí* consistia en un seguit de notes breus en només dues o quatre pàgines, fins a l'etapa actual, en què s'ha transformat en una publicació molt més complexa, amb una mitjana de cent pàgines per número publicat (fig. 2). El nombre d'articles per butlletí va créixer molt fins a la ter-

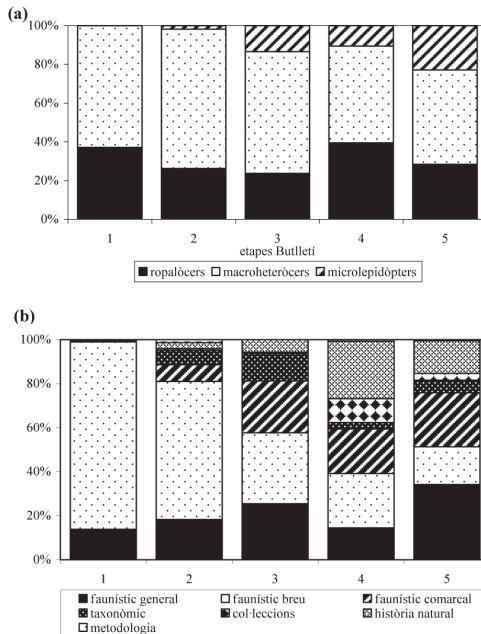
Fig. 2 Nombre mitjà de pàgines i d'articles publicats per número en les cinc etapes del *Butlletí*.

cera etapa, però després s'ha estabilitzat en prop d'una dotzena de contribucions en cada número (fig. 2). Simultàniament, les dues tendències anteriors es manifesten en una transformació del tipus d'articles, que han passat a ser cada cop més extensos i amb temes tractats amb més profunditat.

Grups taxonòmics i continguts

Els canvis estructurals dels articles han anat acompanyats per canvis en els grups que centren l'atenció dels estudis i, sobretot, en la mateixa temàtica tractada. En relació amb l'interès que han suscitat els grans grups taxonòmics, cal remarcar que des de l'inici els heteròcers hi han tingut un paper molt destacat, ja que han focalitzat entre un 60 % i un 80 % dels articles en cada etapa (fig. 3a). Ara bé, dins dels heteròcers, els microlepidòpters han generat un interès creixent i han passat de ser completament ignorats al principi a capitalitzar gairebé una quarta part dels treballs en l'actualitat. També cal destacar que els ropalòcers sempre han estat objecte d'una atenció considerable, i han aplegat al voltant d'un 30% dels articles publicats en qualsevol de les etapes.

La temàtica ha variat notablement a mesura que ha millorat el coneixement bàsic de la fauna de lepidòpters del país (fig. 3b). Així, doncs, durant la primera etapa, les contribucions consistien, sobretot, en notes molt breus que donaven a conèixer la

Fig. 3 Percentatge de treballs publicats en les cinc etapes del *Butlletí*: a, segons el principal grup taxonòmic; i b, segons la temàtica (vegeu el text per a la definició de cadascun dels grups temàtics).

presència d'una o unes quantes espècies en diferents localitats de la geografia catalana, sense entrar en més detalls. Molt més puntualment es van publicar articles referents a la situació general d'alguna espècie. Aquesta etapa correspon a una fase d'exploració prèvia de la fauna catalana, reprenent la tradició iniciada a començaments del segle XX pels entomòlegs de la Institució Catalana d'Història Natural.

A partir de la segona etapa, les notes breus van perdre importància, alhora que altres tipus d'estudis hi tenen un paper cada cop més destacat. És particularment notori l'increment progressiu dels estudis faunístics d'àmbit comarcal i de zones i espais d'interès natural, així com de les aportacions de caire més ecològic, relacionades amb aspectes diversos de la història natural de les espècies. Els estudis purament taxonòmics s'han mantingut presents des de la segona etapa, per bé que sempre han ocupat una part molt minoritària del *Butlletí*. Finalment, els articles centrats en aspectes metodològics i en la revisió de col·leccions han estat testimonials, tret de la quarta etapa, en què aquest darrer aspecte es va fomentar amb la creació de la secció «Les nostres col·leccions».

Àmbit geogràfic

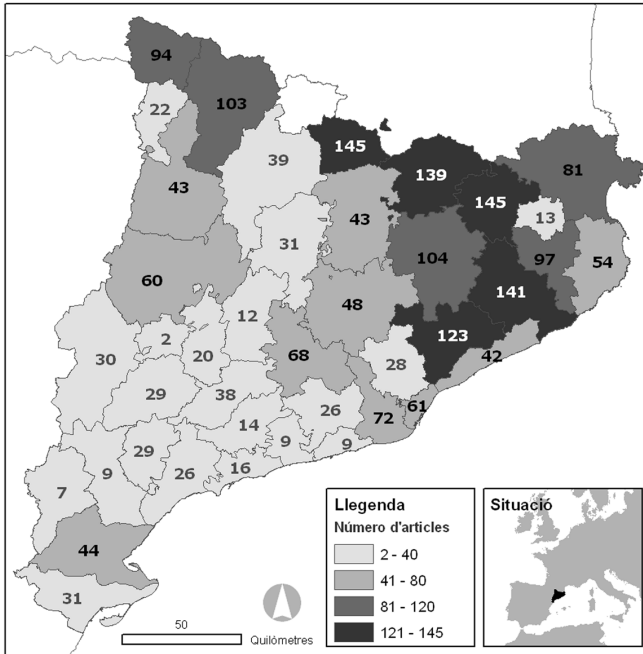
En l'aspecte geogràfic, els treballs publicats al *Butlletí* cobreixen la totalitat del territori català. Aquesta exhaustivitat geogràfica s'observa ja des del segon període, en què apareixen articles o notes que fan referència a trenta-set de les quaranta-una comarques catalanes. Aquest nombre encara s'ha incrementat en les etapes posteriors, i en la darrera hi trobem mencions a totes quaranta-una comarques.

Ara bé, l'esforç de prospecció d'aquestes comarques ha estat molt desigual (fig. 4). Ja des de l'inici del *Butlletí* hi ha hagut un biaix molt fort envers el sector nord del país, i més particularment envers el quadrant nord-oriental. Així, doncs, un 55% dels treballs publicats recullen informació de només deu comarques, totes situades a la meitat septentrional, i preferentment a la província de Girona. Aquesta situació contrasta amb la de les deu comarques més pobrament mostrejades, a les quals només es fa referència en un 5 % dels treballs del *Butlletí* (taula 2). La zona més oblidada del país pel que fa a la recerca lepidopterològica està situada en una bona part de la província de Tarragona i també al sector constituït per les comarques del Pla d'Urgell, l'Urgell i la Segarra.

Reflexions finals sobre el *Butlletí*

L'anàlisi anterior deixa molt clar que, durant la seva vida, el *Butlletí* ha servit com a vehicle per donar a conèixer una gran quantitat d'informació sobre els lepidòpters de Catalunya.

Hi ha molts aspectes particulars que es podrien destacar, però creiem que els més notoris són els tres següents:

Fig. 4 Intensitat d'estudi lepidopterològic de les comarques de Catalunya en funció del nombre de vegades que han estat referenciades als articles i notes breus publicats a les pàgines del *Bulletí* en els trenta-dos anys d'existència.

1) Ha contribuït enormement al coneixement dels heteròcers, que des del primer moment han centrat els esforços d'un bon nombre dels estudiosos de les papallones catalanes.

2) Ha servit de plataforma per fer treballs col·lectius, dels quals l'exemple més clar han estat els articles apareguts a la secció «Papallones de Catalunya» i els que es deriven de les sortides col·lectives.

3) Ha reflectit una evolució molt positiva des dels primers treballs, majoritàriament consistents en llistes faunístiques, fins als actuals, molt més elaborats i centrats en aspectes de l'ecologia de les espècies.

D'altra banda, l'anàlisi dels continguts mostra algunes mancances importants que seria bo de corregir en el futur. En primer lloc, es posa de manifest l'enorme biaix existent en l'àmbit geogràfic dels estudis lepidopterològics. Aquest biaix hauria de servir per estimular la prospecció i, alhora, la publicació de dades de les àrees menys conegudes.

Taula 2 Les deu comarques més referenciades en els treballs publicats al *Butlletí* i les deu comarques que han estat citades menys cops (s'indica també el percentatge dels treballs que fan referència a cada comarca respecte al total de les quaranta-una comarques catalanes).

	Nombre d'articles	% Catalunya
Comarques més mostrejades		
Cerdanya	145	6,8
Garrotxa	145	6,8
Selva	141	6,6
Ripollès	139	6,5
Vallès Oriental	123	5,7
Osona	104	4,8
Pallars Sobirà	103	4,8
Gironès	97	4,5
Vall d'Aran	94	4,4
Alt Empordà	81	3,8
Comarques menys mostrejades		
Urgell	20	0,9
Tarragonès	16	0,7
Alt Camp	14	0,7
Pla de l'Estany	13	0,6
Segarra	12	0,6
Baix Penedès	9	0,4
Garraf	9	0,4
Ribera d'Ebre	9	0,4
Terra Alta	7	0,3
Pla d'Urgell	2	0,1

En segon lloc, seria molt recomanable reprendre amb regularitat la publicació de treballs sintètics sobre la distribució dels ropalòcers catalans, i més ara que es disposa d'un gruix molt important d'informació ecològica gràcies al projecte del CBMS. En aquest sentit, caldria fer esforços per consolidar com a secció fixa la sèrie «Papallones de Catalunya», ja que representa una veritable contribució col·lectiva que permet unificar els esforços de molts aficionats a les papallones i donar ple sentit a les dades dels col·leccionistes. Aquesta secció hauria de servir com a punt de partida per a l'elaboració d'un molt necessari atles de les papallones de Catalunya.

En tercer lloc, el *Butlletí* pot actuar com un vehicle òptim per fomentar la publicació de monografies regionals que recullin informació històrica i recerques actuals que es fan de manera continuada en una mateixa àrea. Aquesta tendència ja s'ha observat, de fet, en els darrers anys, però hauria de prosseguir amb més força en el futur. En aquest aspecte, els estudis sobre lepidòpters dels parcs naturals i espais d'interès natural, iniciats de fa temps, poden contribuir a completar-ne la gestió.

Finalment, cal reivindicar l'espai que suposa el *Butlletí* per a la publicació de notes breus sobre història natural, en la línia del que s'observa, per exemple, en les re-

vistes entomològiques dels països anglosaxons. Molts socis i simpatitzants de la SCL fan observacions interessants sobre aspectes de la biologia i el comportament dels lepidòpters catalans que tenen una perfecta cabuda a les pàgines del *Butlletí*. Si aquestes observacions no es publiquen en una revista com aquesta, inevitablement es perden i mai no arriben al domini dels interessats en la lepidopterologia.

Com a cloenda, volem felicitar i donar les gràcies molt sincerament als diferents consells de redacció que han estat al darrere del *Butlletí* des del seu inici. La seva tasca feixuga ha fet possible la perpetuació d'aquesta publicació durant trenta-dos anys i ha permès donar a conèixer a la comunitat científica una ingent quantitat d'informació sobre la fauna catalana que, altrament, hauria quedat oblidada a les llibretes de camp, a les col·leccions entomològiques i a les memòries efímeres dels amants dels lepidòpters.

Constantí Stefanescu